

This week's shiur is dedicated in loving memory of Yosef Hirsh ז"ל,
by his family, on the occasion of his 13th Yahretzeit.

הקדמת הנצי"ב לספר במדבר

זה הספר נקרא בפי המשנה יומא פרק ז' ועוד, ורבי חנינא בן גמליאל סוטה דף ל"ו חומש הפקודים. וכן כתב בעל הלכות גדולות. ונרשם בדעת רבותינו עניין שני הפקודים שבזה הספר, יותר משארי דברים שמיוחדים בזה הספר, כמו המרגלים וברכת בלעם ועוד הרבה, משום דעיקר זה הספר הוא מחליף ומשנה הליכות עם ה' בחיי העולם מאז שהגיעו לארץ ישראל מן הדרך שהלכו במדבר: שבמדבר היו מתנהגים במדת תפארת שהלך לימין משה, שהוא לגמרי למעלה מהליכות הטבע, ובארץ ישראל הלכו בדרך הטבע, בסתרי השגחת מלכות שמים ברוך הוא. וזה השנוי התחיל עודם במדבר בשנת הארבעים כמו שביארנו בפרשת חקת. על פי זה השינוי נעשו מלחמות ישראל עם הכנעני ועם סיחון בדרך הטבע, וגם המטה לא היה עוד ביד משה תמיד אלא לעת הצורך לפי ההכרח, כמו שביארנו שם. ועל זה השינוי המצויין בזה הספר אמרו חז"ל בבראשית רבה פרשה ג': "בראשית א ד): "ויבדל אלהים בין האור ובין החשך" - זה ספר במדבר, שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים ובין באי הארץ", דבהליכות יוצאי מצרים היה אור השגחת ה' מופיע לעין כל, שהוא כבוד ה' ותכלית הבריאה משא"כ בהליכות באי הארץ היתה ההשגחה מכוסה ורק המביט בעין יפה היה מרגיש בה כמו ההולך בחשכת לילה, או רק לפרקים היה נרגש ההשגחה לעין כל, כמו אור הברק המאיר חשכת הלילה.

אכן עיקר ההפרש הזה היה ניכר בשני הפקודים שהיו שני עניינים שוים בחומר המעשה, ונשתנו בצורת המעשה לפי הליכות ישראל, משום הכי בפעם הראשונה היו על פי סדר הדגלים מארבע רוחות כמרכבה לשכינה, והיה אפרים ראש הדגל וקודם למנשה, ולא כן בפקודי פרשת פינחס בשנת הארבעים, כמו שכתבתי בפנים ב' כ'. ועוד בפקודי פרשת במדבר היו הראשים מוכרחים להיות מאותו השבט, ולא כן היה בפקודי פרשת פינחס בשנת הארבעים, כמו שכתבתי בפנים א' מקרא ב', משום הכי רשום זה הענין מאד, עד שראו חז"ל לקרוא שם להספר חומש הפקודים.

והנראה דעל פי זה הכוונה אמרו חז"ל ד"ויהי בנסוע הארון" (במדבר י לה-לו) הוא ספר בפני עצמו, ללמדנו באשר כי התחלת השינוי היה מן (במדבר יא א): "ויהי העם כמתאוננים" וגו', כי בשביל שהתנהגו במדת תפארת נעשו מיד אחר שחטאו, כי היה צל ההשגחה על יד ימינם, ודבר זה היה קשה עליהם לסבול עד שגרם לשלוח מרגלים כאשר יבואר ראש פרשת שלח, ומזה נשתלשל והלך עד שהגיע לזה השינוי, כאשר יבואר שם. ואם כן, פרשה זו קטנה היא המחלקת בין שני אופני הליכות ישראל, עד שכל חלק אחד מן הספר הוא ספר בפני עצמו, כמו זה ההילוך הוא ספר בפני עצמו, וזה ההילוך הוא ספר בפני עצמו, וכמו שכתבתי בפרשת בראשית על הפסוק (בראשית ה א): "זה ספר", שספור עניין גדול נקרא ספר.

פרי צדיק לפרשת במדבר

[1] הנה בכל השנים קורין פרשת במדבר קודם חג השבועות והוא כדאיתא בתוספות (מגילה ל"א ע"ב) ד"ה קללות שלטעם הזה חולקין פרשת נצבים וילך לשנים כשחל שבת בין יום כפור לסוכות ולא מו"מ שאריכות יותר כדי להפסיק קודם ראש השנה בפרשת נצבים בין הקללות שבמשנה תורה קודם ראש השנה. וכמו כן קורין פרשת במדבר קודם עצרת כדי להפסיק בין הקללות שבתורת כהנים לחג השבועות עיין שם. ולכאורה אין זה מספיק שיוצרך דוקא לקרות פרשת במדבר קודם שהלא הימים שבין פרשת בחקותי לחג יהיה בהם גם כן הפסק. אמנם כי עיקר הטעם הוא בקריאת התוכחות קודם עצרת וקודם ראש השנה כדי שתכלה השנה וקללותיה כמו שאמרו (בגמרא שם) וההפסק הוא כדי שתחל השנה וברכותיה. וזה דייקא על ידי קריאת הפרשה בשבת שקודם החג. כי שבת הוא מקורא דברכאן. וכל ברכאן דעילא ותתא ביומא שביעא תליין וממנו מתברכין כל ששת ימי המעשה הבאים. והוא תחלה למקראי קודש שממנו נובע קדושת המועדים הבאים בששת ימי המעשה שלאחריו. והנה יום טוב של עצרת לא יזדמן לפי חשבונינו לעולם בשבת עצמו רק באחד מששת ימי המעשה. לכן קורין תמיד בשבת הקודם פרשת במדבר שממנו יופיע מקור הברכה לחג הבא שתחל השנה וברכותיה. ובראש השנה הגם שידמן לפעמים שיארע בשבת עצמו עם כל זה הלא לא נשאר רק שבת אחת על פרשת האזינו כדי לסיים התורה בשמחת תורה כנהוג:

וענין השראת הברכה בקריאת פרשת במדבר דייקא. יש לומר בזה בהבין למה נקרא הספר הזה במשנה דיומא בשם חומש הפקודים על שם המספר של בני ישראל שנזכר בו הלא יש עוד כמה עניינים ומצות שנזכרו בו. אמנם הוא על דרך שאיתא במדרש רבה (ב"ר פ"ג) ה' פעמים אור כנגד ה' חומשי תורה. ויבדל אלהים בין האור ובין החושך נגד ספר במדבר שמבדיל בין יוצאי מצרים לבאי הארץ. היינו מפני שבספר זה נזכר שני פעמים בפרטות מספר בני ישראל אחד כאן בדגלים שהוא המספר של יוצאי מצרים. ועוד מספר השני בפרשת פנחס בחילוק הארץ לבאי הארץ. ואמרו ז"ל במדרש רבה (במדבר פ"ב) בעשרה מקומות נמנו ישראל אחת בירידתן למצרים כו' ושנים כאן אחת בדגלים ואחת בחילוק הארץ כו' ואחת לעתיד לבוא שנאמר עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה. והנה ב' המספרים שבחומש הפקודים משונה לשבח משאר המספרים שנזכר רק בכללות המספר בשבעים נפש ירדו מצרימה וביציאת מצרים כשש מאות אלף רגלי וכמו כן בימי שאול ובימי דוד נזכר רק בכללות המספר. מה שאין כן בב' המספרים דבספר הזה נפרטו כל מספרי השבטים והמשפחות בפני עצמו. והיינו מפני שב' המספרים אלו המה להשריש בנפשות

פרי צדיק [המשך]

ישראל מקור הברכה של קדושת בחינת תורה שבכתב ותורה שבעל פה. מספר הראשון של יוצאי מצרים מקבלי התורה הוא בחינת קדושת תורה שבכתב שקבל משה מסיני. והמספר השני של באי הארץ שהוא דורו של יהושע המכניס לארץ הוא בחינת קדושת תורה שבעל פה. והוא ענין פני משה כפני חמה, היינו הארת תורה שבכתב הנשפע מלעילא ופני יהושע כפני לבנה המקבל משמש זהו בחינת תורה שבעל פה המקבל השפע מבחינת תורה שבכתב. ועל זה אמרו ז"ל בלשון ומסרה ליהושע (כדאיתא בזהר תרומה קל"ז ב' במוקף מס"א והוא גם כן בהוספות שם סימן ח' ומשום דתורה שבכתב מסר ללויים כמפורש בכתוב עיין שם) כי לשון מסירה שייך על תורה שבעל פה הנמסר מפה לאוזן וכידוע שאז התחילה הלכות על ידי הפלפול שהחזיר עתניאל בן קנז. וזהו ויבדל בין האור ובין החשך בין יוצאי מצרים לבאי הארץ. כי בחינת תורה שבכתב נקרא אור הנשפע מלעילא ותורה שבעל פה נקרא חשך כדאיתא בתנחומא (פרשת נח) שעליהם נאמר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול ובמחשכים הושבני זה תלמוד בבלי שהוא דייקא להאיר על החשכות. ועיקר שלימות המספר יהיה לעתיד לבא שנאמר עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה, והיינו שיתבררו כל פרטי נפשות ישראל שיש להם שורש בקדושת התורה גם מה שהיה בתכלית ההסתר והעלם בעולם הזה וכמאמרם ז"ל שכל התורה של עולם הזה הבל הוא לפני תורתו של משיח:

במדבר רבה (וילנא) פרשת במדבר פרשה ב סימן יא

יא [ב, לב] אלה פקודי בני ישראל לבית אבותם וגו', בעשרה מקומות נמנו ישראל אחד בירידתן למצרים (דברים י) בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו' ואחד בעלייתן (שמות יב) ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה וגו' ואחד אחר מעשה העגל (שמות ל) כי תשא את ראש בני ישראל וגו' ושני בחומש הפקודים אחד בדגלים ואחד בחילוק הארץ ושנים בימי שאול (שמואל א' טו) ויפקדם בטלאים ויפקדם בבזק כד אינון עתירין באילין אמרייה וכד אינון מסכינין בבזקיייה ואחד בימי דוד (שמואל ב' כד) ויתן יואב את מספר מפקד העם אם מספר למה מפקד ואם מפקד למה מספר אלא עשה שתי אנפיראות גדולה וקטנה הקטנה הראה לדוד הגדולה לא הראה לו לפיכך כתב את מספר מפקד ואחד בימי עזרא (עזרא ב) כל הקהל כאחד ארבע רבוא וגו' ואחד לעתיד לבא (ירמיה לג) עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה.

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ג סימן ה

ה א"ר סימון ה' פעמים כתיב כאן אורה, כנגד חמשה חומשי תורה, ויאמר אלהים יהי אור, כנגד ספר בראשית, שבו נתעסק הקדוש ברוך הוא וברא את עולמו, ויהי אור, כנגד ספר ואלה שמות, שבו יצאו ישראל מאפילה לאורה, וירא אלהים את האור כי טוב כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות רבות, ויבדל אלהים בין האור ובין החשך כנגד ספר במדבר שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים לבאי הארץ, ויקרא אלהים לאור יום, כנגד ספר משנה תורה, שהוא מלא הלכות רבות, מתיבין חברייא לרבי סימון והלא ספר ויקרא מלא הלכות רבות, אמר להן אף הוא שנה בו דבר.

ירמיהו פרק לג פסוק יג

בְּעָרֵי הַחֵרֶב בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב וּבְאֶרֶץ בְּנֵימִן וּבְסֻבִּיבֵי יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה עַד תַּעֲבֹרְנָה הַצֹּאן עַל יְדֵי מוֹנֵה אֶמֶר קוֹן:

רש"י

עוד תעבורנה הצאן וגו' - יצאו ויבאו ישראל ע"י מנהיג הולך בראשם:

מטה שמעון

במדבר פרק א פסוק כג

פְּקֻדֵיהֶם לְמִטָּה שְׁמֵעוֹן תִּשְׁעָה וְחַמְשִׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת:

במדבר פרק כו פסוק י"ד

אֶלֶּה מִשְׁפַּחַת הַשְּׁמֵעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וּמֵאוֹת:

מטה ראובן

במדבר פרק א פסוק כא

פְּקֻדֵיהֶם לְמִטָּה רְאוּבֵן שְׁשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְחַמֶּשֶׁ מֵאוֹת:

במדבר פרק כו פסוק ז

אֶלֶּה מִשְׁפַּחַת הָרְאוּבֵנִי וַיְהִיו פְּקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים: